

УДК: 378.937+378.126

Валерія Володимирівна Борценко,

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри біології і основ здоров'я,

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет

імені К. Д. Ушинського»,

вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна

Олена Олегівна Садовник,

студентка IV курсу факультету фізичної реабілітації,

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет

імені К. Д. Ушинського»,

вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

У статті висвітлюються методика реалізації педагогічних умов формування організаційної культури майбутніх учителів фізичної культури під час навчання у вищому педагогічному навчальному закладі та одержані результати у ході експериментальної роботи зі студентами.

Ключові слова: педагогічні умови, наукова організація праці вчителя, міжособистісна взаємодія, емоційна саморегуляція.

Аналіз психолого-управлінської літератури свідчить, що проблема організаційної культури знайшла досить широке відображення в роботах, присвячених сутності організаційної культури (Т. Діл, А. Кеннеді, У. Оучі, Т. Пітерс, В. Сате, Р. Уотерман, Е. Шейн, К. Шольц та ін.), її ролі в діяльності організацій (А. Агеєв, Т. Базаров, Б. Гаєвський, М. Грачов, Дж. Грейсон, В. Кнорінг, М. Мескон, Я. Радченко, Р. Рютінгер, В. Томілов, Л. Фаткін та ін.), методам її діагностики та формування (Р. Алєн, Р. Гласер, К. Камерон, Р. Кілман, Р. Куїнн, К. Лаферті, Г. Марасанов, М. Сакстон, П. Харіс, Дж. Хофштеде та ін.).

У дослідженнях науковців (І. Абакумов, Б. Гершунський, І. Демченко, Л. Ільченко, М. Кузьмін, А. Миронов, З. Рахматуліна, С. Смирнов, П. Щедровицький) пропонується вивчати організаційну культуру навчальних закладів шляхом аналізу правил та норм поведінки, індивідуальних і групових інтересів суб'єктів освіти, стилю керівництва, очікування вчителів і учнів, міри володіння умінням слухати, рівня готовності до взаєморозуміння, довіри.

Організаційна культура вчителя передбачає наявність готовності особистості покращувати соціальну атмосферу, в якій здійснюється процес навчання, виховання, розвитку школяра. Особливого значення ця проблема набуває сьогодні для вчителів фізичної культури, які формують у школярів настанову на організаційну культуру – найважливіший чинник успіху в навчальній і професійній праці. На жаль, педагогічні умови, що сприятимуть формуванню в майбутніх учителів фізичної культури організаційної культури, не набули належної уваги.

Мета статті полягає у висвітленні методики реалізації педагогічних умов формування організаційної культури майбутніх учителів фізичної культури у навчально-виховному процесі вищого педагогічного навчального закладу та

одержаних результатів у ході експериментальної роботи зі студентами.

У ході теоретичного дослідження було визначено, що формування організаційної культури майбутніх учителів фізичної культури буде відбуватись ефективно, якщо в навчально-виховний процес вищої педагогічної школи впровадити відповідні педагогічні умови:

- усвідомлення студентами основних засад наукової організації праці вчителя;
- оволодіння студентами засобами організації міжособистісної взаємодії учасників педагогічного процесу;
- розвиток у майбутніх учителів фізичної культури умінь саморегуляції поведінки.

На констатувальному етапі експерименту для визначення рівнів сформованості організаційної культури майбутніх учителів фізичної культури було обрано єдину діагностику, де на підставі вивчення ступеня прояву ознак запропонованих критеріїв: знанневий (усвідомлення значущості педагогічної діяльності, наявність педагогічних цінностей, наявність знань й умінь щодо організації власної діяльності і діяльності школярів), діяльнісний (сформованість організаційно-комунікативних та рефлексивних умінь, конфліктостійкість), емоційно-вольовий (емоційна спрямованість, сформованість морально-вольових якостей, толерантність), їх було віднесено до відповідного рівня. Одержані результати рівнів сформованості організаційної культури виявили, що в більшості студентів організаційна культура сформована на низькому (42,4 % ЕГ і 40,2 % КГ) і середньому (41,7 % ЕГ та 41,4 % КГ) рівнях, лише в 15,9 % респондентів ЕГ і 18,4 % КГ організаційна культура сформована на високому рівні.

З урахуванням одержаних результатів було розроблено методика, що передбачала впровадження визначених педагогічних умов у процес підготовки майбутніх учителів фізичної

культури.

Цілеспрямована робота з формування організаційної культури майбутніх учителів фізичної культури здійснювалась зі студентами експериментальної групи впродовж двох років (2-3 курси) під час викладання спецкурсу «Основи формування організаційної культури майбутніх учителів фізичної культури», а також викладання таких дисциплін, як «Педагогіка», «Психологія», «Основи педагогічної майстерності» у позааудиторній діяльності студентів.

Експериментальна робота передбачала впровадження визначених і теоретично обґрунтованих педагогічних умов, які повинні були сприяти оновленню змісту, а також активізації методів та форм організації навчальної та позааудиторної діяльності студентів експериментальних груп.

З метою досягнення поставленої мети в ході експериментальної роботи вирішувалися такі завдання: 1) засвоєння теоретичних знань на лекційних заняттях, які ґрунтувалися на застосуванні проблемного методу та полілогу, та їх поглиблення на семінарських заняттях за допомогою семінарів, диспутів, дискусій, а також під час самостійної роботи студентів; 2) відпрацювання на практичних заняттях та в позааудиторній роботі практичних умінь в рольових і ділових іграх, вирішення педагогічних завдань, розв'язання педагогічних ситуацій, тренінгів, проведення виховних заходів, фрагментів уроків тощо; 3) закріплення й удосконалення здобутих знань і сформованих умінь під час проходження педагогічної практики в середній школі.

На першому (ознайомлювальному) етапі експериментальної роботи впровадження педагогічних умов здійснювалося здебільшого у процеси спецкурсу «Основи формування організаційної культури майбутніх учителів фізичної культури», метою якого було формування організаційної культури майбутніх учителів середньої ланки освіти. Завдання спецкурсу полягали в ознайомленні студентів з професійною культурою вчителя у цілому й організаційною зокрема, у набутті практичних умінь та навичок з планування, організації роботи як колективу учнів, так і кожного учня окремо, встановленні міжособистісної взаємодії з учнями, їхніми батьками, адміністрацією навчального закладу, колегами, правильного планування й використання свого часу, організації спільної діяльності школярів під час проведення уроків і в позанавчальний час, вирішення різноманітних педагогічних, у тому числі й конфліктних ситуацій, швидко і правильно приймати відповідні рішення в ситуаціях, що виникають, тощо.

Після завершення спецкурсу студенти повинні оволодіти певними вміннями і навичками, а саме: навчитися організовувати колектив школярів, уміти науково організувати свою працю і працю учнів, планувати навчальну й позанавчальну діяльність дітей середнього шкільного віку, знаходити індивідуальний підхід до кожного з учнів, уміти

спілкуватися і співпрацювати з педагогічним колективом, адміністрацією навчального закладу, дітьми та їхніми батьками тощо [4, с. 256].

Було проведено захист проектів «Моя школа майбутнього». Майбутні вчителі на підставі отриманих знань щодо організаційної культури повинні були розробити і захистити свій проект, що відображав би їхнє уявлення про те, якою б вони хотіли б побачити школу, в якій вони будуть працювати. Студентів було розподілено на команди. Завданням цього конкурсу було: придумати й презентувати назву і емблему школи. Форма презентації обиралася командою особисто (пісня, танок, привітання в стилі КВК, театральний скетч тощо) [3, с. 152]. Також вони повинні були розповісти про устрій, закони і традиції, цінності, що панують у «їхній» школі, культуру та вимоги до поведінки вчителів та учнів, художнє оформлення школи тощо.

Проведення такого конкурсу сприяло більш поглибленому ознайомленню й усвідомленню майбутніми вчителями фізичної культури щодо організаційної культури. Крім того, під час спільної роботи в командах студенти краще пізнавали один одного, вчилися працювати колективно, що також сприяло налагодженню доброзичливої атмосфери, вироблювало вміння прислуховуватися до думки інших, що є важливим у формуванні організаційної культури.

Другий (основний) етап передбачав оволодіння студентами практичними вміннями й навичками щодо організаційної культури майбутніх учителів фізичної культури. З огляду на те, що часу на викладання спецкурсу відведено недостатньо, до проведення експериментальної роботи було залучено викладачів з педагогіки, психології, культурології.

Так, спільно з викладачем культурології було проведено заняття, на яких визначали різноманітність культур різних народів, виявляли особливостей культури, зважаючи на історично складені цінності, норми моралі, віросповідання [1, с. 98]. Студентам було запропоновано підготувати міні-лекції щодо культури, традицій і обрядів, які панують у сім'ях мусульман, євреїв, болгар, гагаузів, народів Кавказу тощо. У ході виступів «лектори» наголошували на тих звичаях, які особливо слід приймати до уваги (відносини у сім'ях, ставлення до старших, ставлення до жінок тощо).

На практичних заняттях було обіграно кілька ситуацій, що характеризують особливості того чи того народу.

На заняттях з педагогіки значна увага приділялась питанням культури спілкування майбутніх учителів фізичної культури. Так, зі студентами було проведено бесіду «Магія слова», вправу «Прохання та вимоги», гру «Обвинувачі і захисники», для закріплення навичок спілкування було проведено тренінг спілкування.

Значна увага на практичних заняттях приділялась обігранню різноманітних ігрових ситуацій: наприклад, студенти повинні були

продемонструвати оргмомент уроку, окреслити коло свого життя (тобто скласти свій режим дня, розробити режим дня для школяра тощо).

На заняттях із психології за допомогою викладачів увага студентів спрямовувалася на необхідності регулювати свої емоції, що визначено нами як показник особистісної складової організаційної культури майбутніх учителів фізичної культури. Зокрема було проведено такі ігри, як: «Влаштуй істеріку», «Ваш вихід, маестро...», «Відкритий конфлікт» [5, с. 123].

У процесі експериментальної роботи також проводилися різноманітні виховні заходи в позааудиторний час. Студенти отримували завдання розробити сценарій, підготувати і провести свята («Золота осінь», «День Святого Миколая», «Різдвяні вечори», «Юний захисник Вітчизни», «Мамин День», «Ми – спортивна сім'я» і т. ін.).

Значне місце у формуванні організаційної культури майбутніх учителів фізичної культури посідає педагогічна практика. З огляду на це, на останньому (практико-орієнтованому) етапі завданням студентів було застосування отриманих знань, умінь і навичок організаційної культури безпосередньо в стінах школи, оскільки вони мали можливість безпосередньо контактувати з учителями початкової та середньої ланки освіти, переймаючи в них досвід професійної діяльності, спілкування з батьками школярів, що сприяло формуванню їхньої організаційної культури.

Під час практики студенти, безпосередньо працюючи з учнями молодших та середніх класів, мали можливість з'ясувати психологічний клімат у класі, могли навчитися вирішувати реальні професійні завдання, здобути власний досвід організації своєї діяльності і діяльності учнів, поглибити свої професійні знання, навички, вміння. Водночас практика допомагала студентам визначити позитивні і негативні боки майбутньої професії, глибше усвідомити значущість розвитку своїх організаторських, комунікативних, рефлексивних та інших якостей, необхідних у професійній діяльності, зважаючи на організаційну культуру, що панує в навчальному закладі [2, с. 214].

Після проведення педагогічної практики, на підсумковій конференції, зі студентами

обговорювалися питання: «Що викликало труднощі під час проходження педагогічної практики?», «Чи вдалося Вам установити контакт зі школярами, їхніми батьками, вчителем-методистом?», «На Вашу думку, чи наявна в школі організаційна культура?», «Чи можете Ви сказати, що вчитель, який був методистом Вашої педагогічної практики, має організаційну культуру? У чому це виражалось?», «Що Ви покращили в організації навчально-виховного процесу початкової школи?» і т. ін. Таке обговорення сприяло виявленню наявних прогалин у знаннях майбутніх учителів фізичної культури щодо організаційної культури, спрямовувало на вдосконалення своєї організаційної культури тощо.

Порівняльні дані прикінцевого етапу експерименту засвідчили значні зміни, що відбулися в експериментальній групі: високого рівня сформованості організаційної культури досягли 41,8 % студентів (було 15,9 %), середнього рівня – 49,6 % респондентів (було 41,7 %), на низькому рівні залишилося 8,6 % майбутніх учителів (було 42,4 %). У контрольній групі, де цілеспрямована робота не здійснювалася, результати дещо нижчі: на високому рівні виявлено 26,7 % студентів (було 18,4 %), на середньому рівні – 50,5 % респондентів (було 41,4 %), на низькому рівні 22,8 % майбутніх учителів (було 40,2 %).

Отже, аналізуючи одержані дані, дійшли висновку, що поетапне впровадження в комплексі визначених педагогічних умов (усвідомлення студентами основних засад наукової організації праці вчителя; оволодіння студентами засобами організації міжособистісної взаємодії учасників педагогічного процесу; розвиток у майбутніх учителів фізичної культури умінь саморегуляції поведінки) сприяло формуванню у майбутніх учителів організаційної культури, а також забезпечувало розвиток відповідних організаційних умінь майбутньої професійної діяльності.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у створенні й впровадженні інтегрованих курсів з формування організаційної культури майбутніх учителів інших спеціальностей, вивчення зарубіжного досвіду та впровадження його прогресивних ідей у практику формування організаційної культури майбутніх учителів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Исаев И.Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя: [учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений] / И.Ф.Исаев. – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 208 с.
2. Коваль Л. В. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи: технологічна складова : [монографія] / Л. В. Коваль. – Донецьк : Юго-Восток, 2009. – 375 с.
3. Кудикіна Н. В. Ігрова діяльність молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі: [монографія] / Н. В. Кудикіна. – К. : КМПУ ім. Б.Д.Грінченка, 2003. – 272 с.
4. Пальшкова І. О. Формування професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя початкової школи: практико-орієнтований підхід : дис. докт. пед. наук: 13.00.04 / Пальшкова Ірина Олександрівна. – Одеса, 2009. – 474 с.
5. Семенова Е. М. Тренинг эмоциональной устойчивости педагога: [учебное пособие]. – [2-е изд., доп.] / Е. М. Семенова. – М. : Изд-во института психотерапии, 2005. – 256 с. – (Советы психолога учителю).

Валерия Владимировна Борщенко,
кандидат педагогических наук,
старший преподаватель кафедры биологии и основ здоровья,
Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет
имени К. Д. Ушинского»,
ул. Старопортофранковская, 26, г. Одесса, Украина
Алена Олеговна Садовник,
студентка IV курса факультета физической реабилитации,
Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет
имени К. Д. Ушинского»,
ул. Старопортофранковская, 26, г. Одесса, Украина

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ОРГАНИЗАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ

В современных исследованиях, касающихся качественной подготовки будущих специалистов, подчеркивается необходимость формирования у будущих учителей физической культуры профессиональной культуры, важной составляющей которой является организационная культура. Цель статьи заключается в освещении методики реализации педагогических условий формирования организационной культуры будущих учителей физической культуры в учебно-воспитательном процессе высшего педагогического учебного заведения и полученных результатов в ходе экспериментальной работы со студентами. В ходе теоретического исследования нами было определено, что формирование организационной культуры будущих учителей физической культуры будет происходить эффективно, если в учебно-воспитательный процесс высшей педагогической школы внедрить соответствующие педагогические условия.

На основании анализа психолого-педагогической литературы были определены следующие педагогические условия:

- осознание студентами основных принципов научной организации труда учителя;
- овладение студентами средствами организации межличностного взаимодействия участников педагогического процесса;
- развитие у будущих учителей физической культуры умений саморегуляции поведения.

На констатирующем этапе эксперимента для определения уровней сформированности организационной культуры будущих учителей физической культуры была избрана единая диагностика, где на основании изучения степени проявления признаков предложенных критериев: знаниевый (осознание значимости педагогической деятельности, наличие педагогических ценностей, наличие знаний и умений по организации собственной деятельности и деятельности школьников), деятельностный (сформированность организационно-коммуникативных и рефлексивных умений, устойчивость к конфликтам), эмоционально-волевой (эмоциональная направленность, сформированность морально-волевых качеств, толерантность), их было отнесено к соответствующему уровню.

С учетом полученных результатов нами была разработана методика, которая предусматривала внедрение определенных педагогических условий в процесс подготовки будущих учителей физической культуры. Экспериментальная работа предусматривала внедрение определенных и теоретически обоснованных педагогических условий, которые должны были способствовать обновлению содержания, а также активизации методов и форм организации учебной и внеаудиторной деятельности студентов экспериментальных групп.

Анализируя полученные данные, пришли к выводу, что поэтапное внедрение в комплексе определенных педагогических условий (осознание студентами основных принципов научной организации труда учителя младшей и средней школы; овладение студентами средствами организации межличностного взаимодействия участников педагогического процесса, развитие у будущих учителей умений саморегуляции поведения) способствовало формированию у будущих учителей физической культуры организационной культуры, а также обеспечивало развитие соответствующих организационных умений будущей профессиональной деятельности.

Ключевые слова: педагогические условия, научная организация труда учителя, межличностное взаимодействие, эмоциональная саморегуляция.

Valeriya Vladimirovna Borshchenko,
Candidate of Pedagogical Science,
Senior Teacher of the Department of Biology and Fundamentals of Health,
State institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»,
26, Staroportofrankovskaya Str., Odessa, Ukraine

Alyona Olegovna Sadovnik,
a fourth-year student at the Department of Physical Rehabilitation,
State institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»,
26, Staroportofrankovskaya Str., Odessa, Ukraine

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF THE ORGANIZATION CULTURE OF THE FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL CULTURE

In modern researches according to the qualitative training of future specialists, the necessity to form professional culture of the future teachers of physical culture is underlined, the constituent of which being the organization culture. The article aims at presenting both the methods enabling the realization of pedagogical conditions for the formation of the organization culture of the future teachers of physical culture in the teaching / learning process of a higher pedagogical educational establishment and the results which were obtained during the experimental work with the students. During theoretical research we have defined that the formation of the organization culture of the future teachers of physical culture will be effective if certain pedagogical conditions are implemented into the teaching / learning process of higher pedagogical school.

On the basis of psychologo-pedagogical literature analysis these pedagogical conditions have been designated:

- the students' cognition of the basic principles of teacher's scientific work organization;
- students' mastering of the organization means of interpersonal cooperation involving all participants of the pedagogical process;
- development of the future physical culture teachers' skills of behaviour self-regulation.

On the stating stage of the experiment there was chosen a unified diagnostics to define the formation levels of the future physical culture teachers' organization culture based on the study of the actualization degree of the offered criteria: knowledge-designating (cognition of significance of pedagogical activity, presence of pedagogical values, presence of knowledge and skills to organize one's own activity and schoolchildren's activity), activity-oriented (formation of organization, communication and reflection skills, resistance to conflicts), emotional-volitional (emotional orientation, formed moral and volitional qualities, tolerance).

Taking into account the obtained results, we worked out the methods which provided the implementation of certain pedagogical conditions into the training process of the future teachers of physical culture. The experimental work presupposed the introduction of certain and theoretically grounded pedagogical conditions which were to facilitate the updating of the contents as well as to activate the organization methods and forms of the educational and extracurricular activities of the students representing the experimental groups.

Analyzing the obtained data we have come to the conclusion that a complex stage-by-stage introduction of certain pedagogical conditions (students' cognition of the basic principles of primary and middle school teachers' scientific work organization; students' mastering of the organization means of interpersonal cooperation involving all participants of the pedagogical process; development of the future physical culture teachers' skills of behaviour self-regulation) facilitated the formation of the future physical culture teachers' organization culture alongside with the development of corresponding organization skills of the future professional activity.

Key words: pedagogical conditions, scientific organization of teacher's work, interpersonal cooperation, emotional self-regulation.

Подано до редакції: 11.07.2016 р.

Рекомендовано до друку: 24.07.2016 р.

Рецензент: д.пед.н., професор Т. І. Койчева